

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до проведення практичних занять
з навчальної дисципліни

«ФІЛОСОФІЯ»

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної і заочної форм навчання всіх спеціальностей)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2024

Методичні рекомендації до проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Філософія» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання всіх спеціальностей) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Я. М. Кунденко. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. – 45 с.

Укладач канд. філос. наук, доц. Я. М. Кунденко

Рецензент

О. П. Проценко, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ»

*Рекомендовано кафедрою філософії і політології, протокол № 8
від 29.02.2024*

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1 План практичних занять та основні поняття курсу.....	4
2 Рекомендації щодо самостійної роботи.....	29
3 Завдання для самостійної роботи студентів.....	31
4 Рекомендації до виконання тестових завдань.....	32
5 Тестові завдання.....	34
Додатки.....	42

ВСТУП

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є формування філософського мислення у формі поняття та навичок застосування філософської методології, теоретичних поглядів на світ загалом, на відношення людини до цього світу в контексті онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та соціальних проблем; розвиток здібностей критичного мислення й самостійного аналізу явищ суспільного життя, уміння пов'язувати загальнофілософські проблеми з конкретними завданнями теорії та практики з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності студента.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1 ФІЛОСОФІЯ

Змістовий модуль 1 Історія філософії

Розглядаються питання щодо основних категорій та понять філософії. Філософія як наука та світогляд. Історичні типи світогляду: міф, мистецтво, релігія, наука, філософія. Предмет та метод філософії. Культурно-історичні передумови виникнення філософії Стародавнього Сходу. Своєрідність Античної філософії. Особливості західноєвропейської та східної релігійної філософії. Філософія Нового часу та Просвітництва. Сучасна неklasична філософія. Українська філософська думка.

Змістовий модуль 2 Онтологія. Гносеологія

Проблема пізнання в історії філософії. Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу. Основний зміст пізнавальної діяльності. Визначення понять «теорія пізнання», «пізнання», «об'єкт», «суб'єкт», «предмет», «істина». Проблема генези свідомості. Основні види пізнання: теоретичне пізнання (свідомість); практичне пізнання (самосвідомість); узагальнююче (розум). Значення теорії пізнання. Основні етапи розвитку поняття «буття» в історії філософії. Визначення основних законів і категорій логіки. Основні форми визначення поняття.

Змістовий модуль 3 Соціальна філософія

Особливості філософського пізнання суспільства і людини. Співвідношення предметів соціальної філософії та інших гуманітарних наук. Головні категорії соціальної філософії. Ціннісні аспекти пізнавальної діяльності. Визначення поняття «духовна основа» та проблема «нової

реальності». Основні види цінностей: естетичні, етичні, епістемологічні та ідеологічні (методологічні). Проблема медіакультури в інформаційному суспільстві. Визначення специфіки соціальної комунікації. Основні форми та види соціальної комунікації.

1 ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КУРСУ

Змістовий модуль 1

Тема 1 Предмет, проблематика і призначення філософії

План

1. Філософія як наука: об'єкт, предмет і метод.
2. Порівняння з іншими науками: природознавство, гуманітарні науки, технічні дисципліни.
3. Філософія як світогляд.
4. Структура і функції філософії.

Філософія – наука про загальну закономірність, що об'єднує буття та мислення.

Наука – сфера діяльності людини, функцією якої є вироблення системних знань про об'єктивну реальність, що має дійсний характер.

Основні структурні компоненти наукового пізнання

Об'єкт – фрагмент об'єктивної реальності, на яку спрямована пізнавальна активність.

Суб'єкт – фрагмент об'єктивної реальності, що володіє пізнавальною активністю і виявляє себе по відношенню до об'єкта.

Предмет – особливий ракурс розгляду об'єктивної реальності суб'єктом пізнання.

Метод – специфічний спосіб розгляду предмета дослідження.

Розподіл науки на види

1. Природознавство.
2. Гуманітарні науки.
3. Технічні науки.
4. Філософські науки.

Природознавство – дослідження природи як фізичної (матеріальної)

реальності.

Гуманітарні науки – дослідження людини як істоти розумної, що створює ідеальну (соціопсихологічну) реальність.

Технічні науки – досліджують створену людиною «іншу природу», соціокультурну реальність техніки і технології.

Філософські науки – досліджують метод визначення поняття, що узагальнює буття і мислення.

Специфіка філософії як науки

Об'єкт філософії – загальна закономірність, яка об'єднує буття і мислення.

Предмет філософії – метод визначення поняття як ідеальної сутності реальності.

Метод філософського дослідження

1. **Аналіз** як визначення сутності реальності в процесі поділу цілого на частини.

2. **Діалектика** як виявлення необхідної сутності в єдності протилежностей.

3. **Узагальнення** як тотожність реальності і сутності в процесі визначення істини.

Філософія як форма світогляду

Специфікою філософії є єдність предмета і методу визначення поняття, що має загальний характер. Виходячи з цього, філософія як наука має світоглядний характер: досліджуючи мислення, виявляє його об'єктивний характер.

Основні форми світогляду

1. Міф.

2. Мистецтво.

3. Релігія.

4. Філософія.

Міф – первісна синкретична форма світогляду: мислення–дія, реалізується як ритуальне дійство, подібне емоційному переживанню дитини, основним засобом якої є гра та художній образ, що візуалізує уяву і закріплює у пам'яті інформацію про світ і самого себе.

Мистецтво – образна форма світогляду, що передбачає єдність матеріальної форми та ідеального змісту в реальності твору мистецтва. Митець створює естетичний ідеал: прекрасне, що підносить людину, яка переживає катарсис (просвітлення) і підводить до необхідності розумного сприйняття

ідеальної сутності реальності. Істина в чуттєво поданій конкретності образу має суб'єктивний характер.

Релігія – форма світогляду, яка об'єднує світ в уявленні про Бога як ідеальної сутності, творця і господаря всього сутнього в реальності, пізнання якого можливе шляхом віри і служіння. Релігійні уявлення та моральні заповіді дають можливість кожній людині та окремим групам створювати духовну основу суспільства та оцінювати (добре/погано) дійсність, але мають суб'єктивний характер.

Наука – створює системну картину світу у процесі виявлення ідеальних законів взаємодії у чуттєво даній предметній реальності і є раціональним рівнем світогляду, що базується на вірі в силу людського розуму, здатного визначити істину.

Філософія – форма світогляду, що об'єднує матеріальну реальність і ідеальну сутність у розрізненій єдності поняття, метод визначення якого є предметом для дослідження філософії як науки.

Основні розділи філософії

1. Історія філософії.
2. Онтологія.
3. Гносеологія.
4. Соціальна філософія.

Історія філософії – розділ філософії, присвячений характеристиці основних етапів становлення предмета і метода філософського дослідження.

Онтологія – розділ філософії, у якому досліджується основа буття світу (субстанція) всього суцього та об'єктивно існуючого.

Гносеологія – розділ філософії, присвячений дослідженню суб'єктивного пізнання, мислення кожної людини.

Соціальна філософія – розділ філософії, присвячений визначенню основних понять соціальної реальності, що є результатом діяльності людини як розумної істоти.

Філософські науки: логіка, етика, естетика.

Основні функції філософії

1. Теоретична.
2. Практична.
3. Світоглядна.

Теоретична функція – філософія є єдиною наукою, яка має світоглядний характер та спрямована на дослідження світу в цілому, виявлення загальної закономірності буття і мислення в розрізненні єдності поняття.

Практична функція – філософія виступає методологічною підставою в науці та світогляді, розробляючи загальний метод визначення поняття.

Світоглядна функція – філософське дослідження теорії пізнання і логіки дає можливість свободи в об'єктивному визначенні дійсності для кожної людини.

Тематика презентацій

*Особливості визначення предмета і метода філософського дослідження
(історико-логічний екскурс)*

1. Філософія Стародавнього Сходу (Давній Єгипет, Індія, Китай).
2. Антична філософія (Давня Греція та Рим).
3. Середньовічна філософія.
4. Філософія Відродження.
5. Філософія Нового часу та Просвітництва.
6. Сучасна некласична філософія.

Основні поняття теми 1

(завдання до підготовки практичного заняття у словнику понять)

Філософія; наука; об'єкт, предмет та метод науки та філософії; основні різновиди науки; світогляд; міф; мистецтво; релігія; основні розділи та функції філософії.

Творче завдання

Обговорення проблеми **наукового світогляду** на основі перегляду авторської кінострічки **А. Тарковського «Соляріс»** з подальшим написанням текстових та аудіо-візуальних есе.

Тема 2 Основні етапи розвитку філософії

План

1. Визначення поняття «історія філософії».
2. Загальна характеристика основних етапів розвитку історії філософії.
 - 2.1. Філософія Стародавнього Сходу.
 - 2.2. Антична філософія.
 - 2.3. Середньовічна філософія.
 - 2.4. Філософія Відродження.
 - 2.5. Філософія Нового часу та Просвітництва.
 - 2.6. Сучасна некласична філософія.
3. Специфіка української філософської парадигми.

Історія філософії – розділ філософії, присвячений характеристиці основних етапів становлення предмета і метода філософського дослідження.

Основні положення філософствування Стародавнього Сходу.

1. Становлення філософської категорії «ніщо» – синкретичної та невизначеної першооснови.
2. Міфологічний характер філософських поглядів.
3. Сформульована ідея активно-діяльної сутності («Брахман», «Дао»), під якою розуміється єдність душі та тіла.
4. Розуміння духу («Атман» і «Де») як ненаочного бездіяльного явища.
5. Виникнення логіки.
6. Переважність практичної філософії, побудова соціальної філософії на принципах етики страждань і щастя (Індія), покірності і примирення (Китай).

Основна проблема філософії Стародавньої Греції – пошуки першооснови буття «архе».

Основні етапи Давньогрецької філософії

1. Натурфілософія: Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Геракліт, Демокріт, Піфагор, Елейський школа.
2. Філософія софістів і Сократа.
3. Класична філософія: Платон, Аристотель.

Специфіка античної філософії

1. Космоцентризм.
2. Онтологізм.
3. Умоглядний характер.

Мілетська натурфілософська школа

Основна проблема – пошуки першооснови буття.

Фалес – волога (вода).

Анаксимандр – *апейрон* (вічне, безмежне).

Анаксимен – повітря;

Геракліт – вогонь як єдність і боротьба протилежностей, що досягаються за допомогою роздумів.

Атомістична школа (Левкіпп і Демокріт) – атоми (буття), які

рухаються в порожнечі (небутті), утворюючи тіла і явища.

Піфагор – число як пояснення прихованого сенсу натурфілософської картини світу.

Елейська школа (Парменід і Зенон) – вводиться поняття «буття» як єдине і нерозділене, нерухоме та несуперечливе. **Буття** ототожнюється з **мисленням** – здатністю осягати єдність у несуперечливих формах, на відміну від чуттєвого сприйняття, яке має справу з різноманіттям речей. Вводиться доказ і аргументація в наукове міркування (апорії Зенона).

Софісти (Протагор, Горгій, Гіппій, Продік) – «Людина – міра всіх речей:

– розробка проблем людини, суспільства і знання;

– агностицизм – неможливість пізнання світу;

– релятивізм – відносність пізнання.

Сократ – етичний антропологізм і раціоналізм. Розробка методу пізнання істини – «маєвтика». Визначення «загальних понять» в єдності протилежних думок.

Платон – відкриття та обґрунтування надчуттєвого і надфізичного світу ідеальних сутностей як істинного і абсолютного буття, вершина якого – ідея блага. Принцип побудови світу в діалектичній тріаді: єдиність – розум – світова душа. Визначення пізнання як пригадування. Вчення про душу та ідеальну державу;

Аристотель – критика теорії ідей Платона і розуміння істинного буття як одиничної речі – єдності матерії (можливості) і форми (дійсності). Вчення про чотири причини буття і категорії як розряди буття. Розробка основних положень логіки. Класифікація наук і створення теорії про державу.

Елліно-римська філософія – проблема життя і смерті людини.

Основні напрями

1. *Скептицизм* (Піррон).
2. *Епікуреїзм*.
3. *Стоїцизм* (Сенека, Епіктет, Марк Антоній).
4. *Неоплатонізм* (Плотін).

Філософія Середньовіччя

Основні етапи

1. Апологетика (Тертуліан).
2. Патристика (Августин).
3. Схоластика (Фома Аквінський).

Основні ідеї середньовічної філософії

1. Теоцентризм і провіденціалізм.
2. Віра і знання.
3. Проблема універсалій.

Теоцентризм (теоретичне підґрунтя – неоплатонізм, етичне – стоїцизм):

– розуміння єдності світу як ідеальної істоти – Бога – творця і володаря всього суцього та існуючого, представленого в трьох іпостасях (Отець, Син і Дух Святий);

– людина як «образ і подоба Бога», що володіє розумом і волею.

Провіденціалізм – проблема свободи волі і відповідальності людини як «раба Божого на землі».

Соціальна теорія – побудова «Граду божого» на землі. Розуміння історії як постійної боротьби Бога і Диявола за порятунок душі людини, спрямованого до світлого майбутнього – «царства небесного».

Проблема віри і знання – розуміння віри як особливої, надприродної, пізнавально-світоглядної позиції суб'єкта, що має глибокі емоційно-вольові підстави, і психологічно першої по відношенню до раціонального пізнання.

Основні підходи до співвідношення віри і знання

1. «Вірую, бо абсурдно» – примат віри над розумом (Тертуліан).
2. «Вірую, щоб розуміти, і розумію, щоб вірити» – взаємодія віри і розуму (Августин).
3. Теорія «подвійної істини» – розмежування сфери релігії та науки (Фома Аквінський).

Схоластика – «шкільна філософія»:

– виникла як спроба логічного осмислення релігійних догматів;
– сприяла розвитку діалектики, що розуміється як мистецтво доводити істинне і спростовувати помилкове, правильно визначати і класифікувати поняття, робити висновки і знаходити необхідні аргументи.

Суперечка номіналістів і реалістів про універсалії

Проблема універсалій (загальних понять) виникає як розвиток проблеми співвідношення загального і одиничного, сформульованої в Античності. Поділ філософів на реалістів і номіналістів залежно від визначення значущості універсалій.

Реалізм (Еріугена, Ансельм Кентерберійський) – загальні поняття існують до речей, незалежно від свідомості в розумі Бога.

Номіналізм (Росцелін, Вільям Оккам, Фома Аквінський) – загальні поняття – всього лише імена («номен» – лат. «ім'я») речей, загальне виникає в

словесному досвіді людини, в його промові.

Помірний номіналізм (Ф. Аквінський.) – узагальнення в розумінні значущості загальних понять: універсалії існують «до речей» (у божественному розумі), «в самих речах» (як сутність і форма), «після речей» (в розумі людини як результаті абстракції).

Східна Середньовічна філософія

Основні представники (Аль-Фарабі, Ібн-Сіна (Авіценна), Аль-Кінді, Ібн-Рошді (Аверроес) розвивали античну теорію Аристотеля про одиничні речі як істинне буття і необхідність його наукового дослідження.

Специфіка філософії Відродження XV–XVI ст

Основні представники (Парацельс, Кузанський, Коперник, Бруно, Данте, Петрарка, Леонардо да Вінчі, Роттердамський, Макіавеллі, Мор, Монтень):

- пантеїзм;
- антропоцентризм;
- гуманізм.

Пантеїзм – Бог ототожнюється з природою, розчиняється в ній, внаслідок чого природа обожнюється. Місце Бога (Творця і Володаря) займає Світова душа – іманентна самій природі життєва сила, завдяки якій природа набуває самостійності і не вимагає потойбічного втручання.

Філософські погляди Миколи Кузанського

1. Бог – творець, тотожний своєму творінню, центр Всесвіту і його межа.
2. Єдність максимуму і мінімуму – ціле, що є Всесвіт як сукупність частин, що містять різне втілення Творця.
3. Космос не містить центру і нескінченний у своєму русі.
4. Людина – мікрокосмос, а пізнання містить 3 ступені: чуттєвість, розсуд і розум.

Антропоцентризм і гуманізм

Людина – найвища цінність і онтологічна реальність, самостійна особистість, сенс життя якої – творчість і пізнання, служіння суспільству, а не Богу, має свободу волі, творить свою долю і визначає сама своє місце в світобудові.

Соціальні теорії: «Государ» *Макіавеллі*, «Утопія» *Томас Мор*, «Місто сонця» *Томазо Кампанелло*.

Філософія Нового часу та Просвітництва

1. Орієнтація на природознавство (матеріалізм і «механіцизм»), «очищення» науки від теологічного і гуманістичного змісту.
2. Тісний зв'язок з методологією наукового пізнання, у якому полягав

основний спосіб морального і соціального оновлення людства.

3. Затвердження людської гідності, свободи і щастя.

Основна проблема онтології Нового часу

Субстанція – сутність буття, справжнє, істотне, самодостатнє, самопричинне буття, яке породжує все різноманіття світу.

Напрямки у визначенні субстанції:

- монізм (*Спіноза, Гоббс і Локк*);
- дуалізм (*Декарт*);
- плюралізм (*Лейбніц*).

Дуалізм (Декарт) – поділ Єдиного на дві самостійні субстанції – *матерію*, способом буття якої є механічний рух, а атрибутом – протяжність, і *мислення*. Сполучною ланкою між незалежними самостійними субстанціями є Бог, який вносить у природу рух і забезпечує інваріантність усіх її законів.

Монізм (Спіноза) – субстанція єдина, вона є єдність Бога і Природи, атрибутами якого є протяжність і мислення. Субстанція має також модуси, на відміну від необхідності атрибутів, які характеризуються можливістю існування.

Плюралізм (Лейбніц) – монадологія – вчення про монади як прості неподільні субстанції, носії сили і активності, що мають духовний характер. Монади – самодостатні, «світ в собі», але відображають і містять весь світовий порядок. Єдність і співвіднесення монад є результатом передбаченої Богом гармонії.

Розробка нових методів наукового пізнання:

- емпіризм (*Фр.Бекон*);
- раціоналізм (*Декарт*);
- скептицизм (*Берклі, Юм*).

Емпіризм (Фр. Бекон) – стверджується, що наукове пізнання отримує основний зміст з чуттєвого досвіду: у знанні немає нічого, чого раніше не було в почуттях суб'єкта. Розум систематизує дані, отримані в досвіді. Основні методи – індукція та експеримент.

Раціоналізм (Декарт) – стверджується, що основний зміст наукового пізнання досягається за допомогою розсуду, розуму та інтелектуальної інтуїції. Чуттєве пізнання підштовхує розум до діяльності. Основний метод – дедукція.

Скептицизм (Берклі і Юм) – основою наших знань є відчуття. Основний метод – агностицизм і суб'єктивний ідеалізм.

Німецька класична філософія (Кант, Фіхте, Гегель)

Основна проблема – пізнання людини і загальний метод філософського

визначення.

Основні тенденції сучасної філософії:

- від «розуму» до «волі» і «уявлення» як об'єкту філософського визначення;
- від «пізнання» до «життя» як предмету філософських роздумів;
- від раціоналізму до позитивізму і феноменології в методі наукового дослідження.

Основні напрямки сучасної філософії – «філософія життя», позитивізм, марксизм, фрейдизм, феноменологія, екзистенціалізм, постмодернізм.

Тематика презентацій

1. Визначення поняття «історія філософії» в німецькій класичній філософії.
2. Загальна характеристика основних етапів розвитку історії філософії.
3. Філософія Стародавнього Сходу.
4. Антична філософія.
5. Середньовічна філософія.
6. Філософія Відродження.
7. Філософія Нового часу та Просвітництва.
8. Сучасна некласична філософія.
9. Специфіка української філософської парадигми.

Основні поняття теми 2

Історія філософії; основні етапи історії філософії; ніщо–буття; брахман–атман; дао–де; першооснова буття (архе); агностицизм; релятивізм; теоцентризм, провіденціоналізм; схоластика; номіналізм–реалізм; універсалії; пантеїзм; гуманізм; антропоцентризм; механіцизм; раціоналізм; емпіризм; скептицизм; субстанція; монізм; дуалізм; плюралізм.

Тема 3 Основний зміст пізнавальної діяльності

План

1. Проблема пізнання в історії філософії.
2. Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу.
3. Визначення понять «теорія пізнання», «пізнання», «об'єкт», «суб'єкт», «предмет», «істина».

Теорія пізнання – розділ філософії, присвячений дослідженню

суб'єктивного пізнання, мислення кожної людини.

Пізнання – взаємодія суб'єкта та об'єкта пізнання, спрямована на виявлення загальної основи – істини.

Об'єкт – фрагмент об'єктивної реальності, на визначення сутності якої спрямована пізнавальна активність суб'єкта.

Суб'єкт – фрагмент об'єктивної реальності, якому притаманна пізнавальна активність, що виявляє себе по відношенню до об'єкта.

Істина – безпосередня мета пізнання, адекватне відображення дійсності в свідомості, результатом якого є визначення необхідної сутності об'єкта і досягнення суб'єктом об'єктивності визначення.

Тема 4 Проблема генези свідомості

1. Основні види пізнання:

- теоретичне пізнання (свідомість);
- практичне пізнання (самосвідомість);
- узагальнююче (розум).

2. Значення теорії пізнання.

Розподіл пізнання на види проводиться щодо предмета та метода дослідження у додатку А.

Свідомість спрямована на дослідження чуттєво даної реальності за допомогою аналізу і синтезу.

Самосвідомість спрямована на вивчення ідеальної реальності самої свідомості в рефлексії.

Розум є вивченням істини як єдності реальності та ідеальної сутності, виявляється свідомістю в узагальненні.

Свідомість – перший ступінь пізнання, спрямований на дослідження чуттєво даної реальності за допомогою аналізу і синтезу. Містить три ступені розвитку: чуттєвість, сприйняття, розсуд. Результатом є визначення ідеальної сутності предмета і виявлення самої свідомості, що її виявляє. Протиріччям свідомості є виявлення ідеального буття самої свідомості («Я»), вивчення якої неможливе за допомогою аналізу.

Ступені розвитку свідомості:

1. Чуттєвість – перший ступінь свідомості, де визначається чуттєва достовірність одиничного предмета.

2. Сприйняття – другий, протилежний чуттєвості щабель свідомості, де у порівнянні визначаються особливі властивості речі.

3. Розсуд – узагальнюючий щабель свідомості, де предмет визначається як явище, в якому виявляється сутність певної реальності і суб'єкт, що її визначає.

Самосвідомість – друга і протилежна свідомості ступінь пізнання, спрямована на вивчення особливої, у своїй здатності пізнавати, ідеальної реальності самої свідомості в рефлексії. Містить три ступені розвитку:

- прагнення / споживання (пристрасть);
- двобій / визнання (любов);
- загальна самосвідомість (гра).

Результатом є визначення необхідної сутності предмета, що дає свободу в житті і пізнанні. Протиріччям самосвідомості є виявлення істини, яка отримує конкретизацію в творчій діяльності людини як узагальненні ідеального і реального, що є предметом для дослідження розумного пізнання.

Ступені розвитку самосвідомості:

1. Прагнення / споживання (пристрасть):

- перший ступінь самосвідомості, де визначається одиничне «Я» у ставленні до чуттєво даної реальності предмета;
- є руйнівним по відношенню до предметної реальності;
- виявляє різноманіття бажань і потреб суб'єкта;

2. Двобій / визнання (любов):

- протилежний прагненню щабель самосвідомості, що визначає особливість характеру (сила і слабкість) по відношенню до іншої людини.
- співвідносини «раб–пан» у напрямку досягнення свободи визначення і дії;

3. Загальна самосвідомість (гра):

- узагальнюючий ступінь самосвідомості, де в єдності протилежних суджень визначається необхідна сутність предмета (правила гри), що дає свободу в житті і пізнанні;
- визначення істини як підстава для творчості.

Розум – вивчення істини як єдності реальності та ідеальної сутності, що виявляється свідомістю в узагальненні та творчій діяльності.

Ступені розвитку розуму:

- мистецтво (образ);
- релігія (уявлення);

- наука (теорія);
- філософія (поняття).

Результатом є визначення істини в образно-естетичній формі як релігійного уявлення і наукової теорії, а також філософського узагальнення в понятті.

Протиріччям розуму є виявлення істини як поняття (єдності об'єкта і суб'єкта), що має об'єктивний характер та є предметом для дослідження в логіці.

Ступені розвитку розуму:

1. Мистецтво (художній образ) – перший ступінь розумного пізнання, що створює істину як естетичний ідеал (прекрасне) – художній образ – гармонію реальної форми і духовного змісту. Істина в чуттєво даній конкретності образу, що має суб'єктивний характер.

2. Релігія (уявлення) – протилежна мистецтву форма розумного пізнання, де істина створюється у формі релігійного уявлення про Бога як ідеальної сутності і духовної єдності світу і людини, доступного в найвищій формі чуттєвості – вірі, що має суб'єктивний характер.

3. Наука (теорія) – створення системної картини світу в процесі виявлення ідеальних законів взаємодії – теорії – в чуттєво даній предметній реальності. Раціональний шлях пізнання, що спирається на віру в силу людського розуму, здатного визначити істину.

4. Філософія (поняття) – узагальнююча форма розумного пізнання, що віришує протиріччя попередніх. Істина визначається як поняття, що розвивається, метод визначення якого є предметом для філософії і підставою для логіки.

Тематика презентацій

Проблема пізнання в історії філософії:

- філософія Стародавнього Сходу;
- Антична філософія;
- Середньовічна філософія;
- філософія Відродження;
- філософія Нового часу та Просвітництва;
- сучасна некласична філософія.

Основні поняття теми 3-4

Теорія пізнання; пізнання; об'єкт, суб'єкт, предмет пізнання; істина; теоретичне пізнання (свідомість); практичне пізнання (самосвідомість);

узагальнююче (розум); чуттєвість; сприйняття; розсуд; прагнення / споживання; двобій / визнання; загальна самосвідомість; мистецтво; релігія; наука; філософія як форма розумного пізнання.

Творче завдання

Обговорення проблеми **пізнання** на основі перегляду авторського кінофільму *А. Тарковського «Сталкер»* та *Д. Фінчера «Бійцівський клуб»* з подальшим написанням текстових та аудіовізуальних есе.

Тема 5 Онтологія як філософське вчення

План

1. Основні етапи розвитку поняття «буття» в історії філософії.
2. Визначення основних законів і категорій логіки (дод. Б):
 - буття: якість – кількість – міра;
 - сутність: основа – явище – дійсність;
 - поняття: одиничне – загальне – особливе.
3. Основні форми визначення поняття:
 - суб'єктивне поняття: судження (дод. В) – умовивід (дод. Г);
 - об'єктивне поняття (види зв'язку об'єктів у системі);
 - ідея розвитку поняття: життя – пізнання – метод.

Онтологія (логіка) – розділ філософії, присвячений визначенню об'єктивного поняття.

Буття – безпосереднє визначення поняття, що є підставою свідомості як першого ступеня феноменології. Виявляється у чуттєво даній реальності одиничного предмета, що постійно змінюється та містить «в собі» поняття як визначальний закон.

Основні категорії логіки буття

Визначення буття розвивається в єдності протилежних філософських категорій **якості** (усталеність буття) і **кількості** (мінливість буття), що має узагальнення в **мірі** (межа мінливості), яка вказує на ідеальну сутність, що визначає буття.

Сутність – опосередковане (рефлексивне) визначення поняття, що є підставою самосвідомості як другого ступеня пізнання, «призначення» реальності, постійне і особливе в своєму визначенні стосовно протилежних моментів буття, які його виявляють.

Основні категорії логіки сутності

Визначення сутності розвивається в єдності протилежних філософських категорій: *основа* (причина існування), *явище* (співвідношення матеріальної форми та ідеального змісту), дійсність (узагальнення можливості та випадковості у необхідність).

Основні форми визначення поняття

1. Суб'єктивне поняття: судження – умовивід – діалог.
2. Об'єктивне поняття (види зв'язку об'єктів у системі).
3. Ідея розвитку поняття: життя – пізнання – метод.

Поняття – філософська категорія і принцип життя, основа дійсності і пізнання, тотожність буття (міра реальності) і сутності (необхідного призначення).

Основні категорії логіки поняття

Загальне – підсумок визначення у логіці сутності: рід (субстанціональна основа).

Особливе – розкриття загального в конкретиці одиничної речі, вказує на істинність даного виду.

Одиничне – результат визначення у логіці буття як відокремлення загального (роду) в особливій формі (вид) у реальності (індивід).

Судження – вирішення основного протиріччя поняття абстрактної форми. *Реалізація моментів поняття* в певній суб'єктивній формі мислення, за допомогою якої розкривається зв'язок і відносини між предметами, що мають об'єктивний характер. За *формою судження* є тотожність суб'єкта (S) і об'єкта (P): «S є P», єдність яких виявляє свій дійсний зміст у процесі визначення.

Умовивід – *реальність тотожності моментів* поняття, суб'єктивно визначених у судженнях, *перевірка* дійсності єдності поняття в круговороті його моментів. Судження в заключній формі (аподиктичне) виявляє особливе – середній термін (M), що з'єднує одиничність предмета (S) і загальне (P):

S – M – P, що становить *основну форму умовиводу*, подальший розвиток якого полягає в тому, що одиничне і загальне займають місце особливого, яке є середнім терміном.

Діалог – екзистенційна основа визначення поняття в процесі взаєморозуміння і взаємодії, об'єктивація суб'єктивно-визначеного поняття в соціальній комунікації.

Об'єктивне поняття – принцип зв'язку і взаємодії структур в системі, що має об'єктивний характер.

Основні види зв'язку:

- **механічний** зв'язок байдужих і несамостійних об'єктів;
- **хіміко-біологічний** зв'язок протилежних об'єктів, що виявляють загальну основу взаємодії;
- **соціопсихологічний зв'язок.**

Соціальна взаємодія виявляє загальну та об'єктивну мету (ідею) в самостійній діяльності особистості (соціального суб'єкта).

Ідея – істина як абсолютна єдність поняття (ідеальний зміст) і об'єктивності (розкриття поняття в реальності) у постійному розвитку і творчості.

Ідея в своєму розвитку проходить 3 ступені:

1. **Життя** як безпосередня ідея;
2. **Пізнання** як опосередкування і розрізнення ідеї;
3. Загальний **метод** визначення поняття як основи життя та пізнання.

Життя – процес розкриття визначеності **душі в реальності тіла живої істоти:**

- виявлення внутрішньої єдності живого організму;
- асиміляція неживої природи;
- продовження роду – кульмінація життя і початок свідомості як особливого та ідеального буття, вихідного моменту пізнання.

Пізнання – **взаємодія протилежності суб'єкта і об'єкта** в напрямку виявлення загальної основи – **істини** у формі:

- **теорії** як прагнення знання до істини;
- **практики** як прагнення волі до здійснення;
- **загальний метод** визначення поняття – активна і дійсна основа, що має загальний характер і присутня як в теорії пізнання, так і в практиці життя.

Тематика презентацій

1. Основні етапи розвитку поняття «буття» в історії філософії:
 - філософія Стародавнього Сходу;
 - Антична філософія;

- Середньовічна філософія;
- філософія Відродження;
- філософія Нового часу та Просвітництва;
- сучасна некласична філософія.

Основні поняття теми 5

Логіка; буття; якість; кількість; міра; сутність; основа; явище; дійсність; поняття; одиничне; загальне; особливе; суб'єктивне поняття; судження; основні види суджень; умовивід; основні види умовиводів; діалог; об'єктивне поняття; основні види зв'язку об'єктів у системі (механічній; хіміко-біологічній; соціально-психологічній); ідея; життя; пізнання; теорія; практика; загальний метод.

Творче завдання

Обговорення проблеми **буття** на снові перегляду документального кінофільму *«Всесвіт Стівена Хокінга»* та *«Інтерстайлер»* з подальшим написанням текстових та аудіовізуальних есе.

Тема 6 Основні питання соціальної філософії

План

1. Соціальна філософія: предмет, завдання, проблематика.
2. Історико-філософське визначення понять «людина» та «суспільство».
3. Ціннісні аспекти пізнавальної діяльності.
4. Основні види цінностей: естетичні, етичні, епістемологічні та ідеологічні (методологічні) (дод. Д).

Соціальна філософія – розділ філософії, присвячений визначенню основних понять соціальної реальності, що є результатом діяльності людини як розумної істоти. *Основним завданням* соціальної філософії є розробка методологічної основи гуманітарного дослідження.

Основна проблематика соціальної філософії: «Людина і суспільство», «Філософія історії», «Філософська антропологія та філософія культури», «Духовні цінності», «Людина і техніка», «Теорія комунікації».

Ціннісні аспекти пізнавальної діяльності

Специфіка протилежності пізнання та ціннісного відношення (поцінювання)

Пізнавальне ставлення:

- який об'єкт сам по собі, незалежно від нашої свідомості?
- що становить такий об'єкт?

Ціннісне відношення:

- яке значення такого об'єкта для нас?
- яку цінність він становить у житті суспільства?

Ціннісне відношення (поцінювання) – взаємодія суб'єкта та об'єкта, спрямована на виявлення загальної основи – істини як значимості об'єкта по відношенню до суб'єкта (відносна істина).

Розподіл цінностей на *види* проводиться щодо суб'єкта та способу поцінювання у додатку Г:

1. **Фізичні**, які задовольняють базові потреби суб'єкта, спрямовані на чуттєво дану реальність, що має одиничний, безпосередній та матеріальний характер.

2. **Соціопсихологічні**, які задовольняють особливі, опосередковані (результат рефлексії), ідеальні потреби суб'єкта, спрямовані на метафізичну чи віртуальну реальність, що існує у свідомості людини.

3. **Духовні цінності**, які задовольняють всезагальні та трансцендентальні потреби суб'єкта за допомогою творчої діяльності узагальнюючого мислення зі створення естетичних ідеалів, релігійних уявлень, наукових теорій, філософських категорій.

Фізичні потреби – задовольняють базові потреби суб'єкта, спрямовані на чуттєво дану реальність, що має одиничний, безпосередній та матеріальний характер. Містять три основні види: вітальні, інтелектуальні, екзистенційні. Результатом поцінювання є виявлення значимості фізичних потреб та екзистенційної сутності суб'єкта. Протиріччям є виявлена екзистенційна сутність суб'єкта, що має ідеальний характер та не може бути задоволена фізично, потребує інших соціопсихологічних форм існування та задоволення.

Основні види фізичних потреб

Вітальні потреби – перший, безпосередній (фізіологічний) рівень потреб, необхідних для збереження життя.

Інтелектуальні потреби – другий рівень фізичних потреб, де суб'єкт у ставленні до чуттєво даної реальності предмета задовольняє різноманіття

бажань і потреб у пізнавальній діяльності.

Екзистенційні потреби – третій рівень фізичних потреб, де суб'єкт у ставленні до чуттєво даної реальності задовольняє унікальну особистісну сутність людини, що виявляється у пошуках сенсу життя та втілює в собі духовну, психоемоційну неповторність особи.

Соціопсихологічні потреби – задовольняють особливі, опосередковані (результат рефлексії), ідеальні потреби суб'єкта, спрямовані на метафізичну чи віртуальну реальність, що існує у свідомості людини. Містять три основні види: індивідуальні, ментальні, загальнолюдські. Результатом поціновування є визначення істини як загальнолюдської цінності, що забезпечує свободу в житті та пізнанні. Протиріччям є виявлення істини як загальнолюдської цінності, що отримує конкретизацію в духовній діяльності людини з узагальнення ідеального і реального, фізичних та соціопсихологічних потреб, що є предметом для дослідження розумного пізнання та творчої діяльності.

Основні види соціопсихологічних потреб

Індивідуальні потреби – перший, опосередкований рівень соціопсихологічних потреб як сукупність своєрідних особливостей і певних індивідуальних потреб людини, які характеризують її неповторність і виявляються у рисах характеру, у специфіці інтересів, якостей, що відрізняють одну людину від іншої. Визначають людину як автора власного життя, творця унікального життєвого шляху, носія багатогранної неповторності, авторського світогляду. Визначаються створеною людиною духовно-практичною реальністю, що є сукупним результатом саморефлексії.

Ментальні потреби – другий опосередкований рівень соціопсихологічних потреб які формуються відносно способу мислення соціальної групи (наприклад етнічного, професійного або соціального прошарку). Сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти. Відбивають не стільки індивідуальні настанови кожного з людей, скільки позаособистісний бік суспільної свідомості.

Загальнолюдські цінності – третій, опосередкований рівень соціопсихологічних потреб, зміст яких не пов'язаний безпосередньо з конкретним історичним періодом розвитку суспільства або конкретною етнічною традицією.

Загальнолюдські цінності відтворюються у будь-якому типі культури, наповнюючись в кожній соціокультурній традиції власним конкретним змістом,

інтегрують етнічні, історичні та соціокультурні цінності в узагальненні фізичних та соціопсихологічних потреб у ствердженні :

- поваги до життя у різних його проявах;
- поваги до людини як розумної та соціальної істоти;
- любові та розумінні як основі життя і творчої діяльності.

Духовні цінності – задовольняють всезагальні та трансцендентальні потреби суб'єкта за допомогою творчої діяльності узагальнюючого мислення зі створення естетичних ідеалів, релігійних уявлень, наукових теорій, філософських категорій.

Основні види духовних цінностей

Естетична цінність – здатність будь-якого явища, насамперед творів мистецтва, викликати естетичне почуття, формувати естетичний смак, давати людині духовно-інтелектуальну насолоду (втіху) та збагачувати її внутрішній світ.

Етичні цінності – релігійні уявлення та вимоги, що дають можливість кожній людині та окремим групам оцінювати (добре/погано) дійсність та орієнтуватися в ній.

Епістемологічні цінності – наукові уявлення, що дають можливість кожній людині та окремим групам оцінювати (правильно/неправильно) дійсність та орієнтуватися в ній.

Ідеологічні цінності – узагальнююча форма розумного поцінування, що вирішує протиріччя попередніх (естетичних, етичних та епістемологічних) духовних цінностей і є методологією поцінування.

Тематика презентацій

Історико-філософське визначення понять «людина» та «суспільство»:

- філософія Стародавнього Сходу;
- антична філософія;
- середньовічна філософія;
- філософія Відродження;
- філософія Нового часу та Просвітництва;
- сучасна некласична філософія.

Основні поняття теми 6

Соціальна філософія; людина; суспільство; цінності; основні види цінностей: фізичні, соціопсихологічні, духовні.

Творче завдання

Обговорення проблеми «Людина і суспільство» на основі перегляду кінофільму Йоргоса Лантимоса «Лобстер» з подальшим написанням текстових та аудіовізуальних есе.

Тема 7 Проблема медіакультури в інформаційному суспільстві

1. Загальна характеристика інформаційного суспільства.
2. Визначення специфіки соціальної комунікації.
3. Основні види соціальної комунікації (дод. Е).

Комунікація «communico» в перекладі з латинської мови – «робити загальним», «зв'язувати», «спілкуватися». Вживається в значенні:

1. Зв'язок між різними об'єктами (у тому числі технічними пристроями);
2. Взаємодія (обмін сигналами) між тваринами;
3. Спілкування між людьми в процесі створення і передачі інформації.

Зв'язок між об'єктами здійснюється за типом механічної взаємодії, характеризується відсутністю самостійної активності при наявності смислової визначеності об'єкта, не є наочним та виявляється у динаміці.

Взаємодія (обмін сигналами) між тваринами здійснюється за типом хімічної або біологічної взаємодії (наявність внутрішньої активності і прагнення). Взаємодія протилежних речовин або істот виявляє загальне, але не створює принципово нового.

Соціальна комунікація (спілкування між людьми) здійснюється за типом соціопсихологічної взаємодії (свобода вибору і творчий підхід). Їй притаманна внутрішня необхідність спілкування та створення специфічної соціальної реальності (суспільства) та взаємозв'язок як умова розвитку кожної людини і суспільства загалом.

Соціальна комунікація – «тканина», з якої у світі складається найважливіше:

- цілісність і визначеність людини;
- зв'язок і взаємодія в суспільстві;
- адекватне відображення людиною взаємозв'язку навколишньої реальності: інформаційного поля (ноосфери).

Значення дослідження соціальної комунікації

1. Досягається розуміння основних принципів взаємозв'язку всього (людина – суспільство – природа).
2. Теорія втілюється в практику життя людини.
3. Ідеї реалізуються в спільному обговоренні та креативній діяльності.

Соціальна комунікація є ефективною взаємодією (спілкуванням) людей, що виникає в результаті створення і обміну **інформацією** у певній знаковій формі.

Інформація з латинської мови – «роз'яснення», «виклад»:

- відомості, що передаються людьми в процесі комунікативної взаємодії;
- атрибутивна властивість матерії, міра її організації, що реалізується в процесі пізнання і об'єктивується у соціальній комунікації.

Основні умови здійснення комунікації

1. Наявність не менше двох сторін-учасників.
2. Принцип зворотного зв'язку.
3. Знаковий характер змісту повідомлення.
4. Закон мінімальної основи.
5. Гетерогенність комунікативних систем.
6. Кількість переданої інформації обернено пропорційна до частоті переданих сигналів.

Принципи соціальної комунікації

1. Поліпарадигмальність – поєднання різних теоретичних підходів.
2. Плюралізм – визнання різноманітності суб'єктивних думок.
3. Поліолог – виявлення загального та істинного в різноманітті висловлювань.

Базові конструкції комунікації

1. Лінійна – одностороння дія без зворотного зв'язку (монолог).
2. Інтеракційна – наявність зворотного зв'язку: відсилання зустрічних повідомлень ініціатору, коригування його комунікативної практики (діалог).
3. Трансакційна – постійна і рівноправна взаємодія, у якій учасники виступають поперемінно джерелом і одержувачем повідомлення (поліолог).

Схема комунікативного взаємодії (за Р. Якобсоном):

адресат – контекст повідомлення – адресат

комунікатор – контакт – комунікант

Схема комунікативної взаємодії (за Лассвелом)

S – M – C – R – E

Хто повідомляє? (Source) – Комунікатор.

Що? (Message) – Повідомлення.

Яким каналом? (Channel) – Засіб.

Кому? (Recipient) – Одержувач.

З яким ефектом? (Effect) – Ефект.

Ефект комунікації: взаємодія вважається завершеною, коли з'явився ефект комунікації, тобто відбулися зміни в свідомості або поведінці учасників.

Критерій завершеності і цілісності повідомлення пов'язаний з категорією сенсу: один сенс – одне завершене цілісне повідомлення.

Комунікаційний акт: елементарна одиниця комунікації, у якій стосовно одного дискретного цілісного і завершеного повідомлення відбулися процеси його створення, відправлення та отримання.

Основні проблеми комунікації – збої в процесі зворотних потоків інформації, які є наслідком:

- шуму;
- інформаційних перевантажень;
- невідповідності структури і функцій інформаційної взаємодії цілям учасників.

Основні категорії в теорії комунікації

Комунікативний простір – система різноманітних комунікативних зв'язків, що виникають між різними агентами комунікації, параметрами якої є щільність (інтенсивність) і протяжність (дистанція).

Комунікативний час – тривалість і послідовність комунікаційних актів.

Принцип поділу комунікації на види

Підставою поділу є внутрішньо необхідна сутність, яка визначає це явище. Необхідною умовою будь-якої комунікативної діяльності є наявність зв'язку, що здійснюється певним комунікаційним каналом – реальною чи уявною лінією зв'язку (контакту), якою повідомлення рухаються від комунікатора до комуніканта, засоби для створення, передачі і сприйняття повідомлення.

Види комунікативних каналів і видовий поділ комунікації

Аудіо (звук) – усна комунікація.

Відео (буква) – письмова комунікація.

Аудіовізуальна (біт) – електронна комунікація.

Усна комунікація – безпосередня форма зв'язку, що здійснюється аудіально (за допомогою звуку) і відображає індивідуальну визначеність учасників комунікації щодо змісту повідомлення.

Специфіка усної комунікації (за Лассвелом)

S – M – C – R – E

Хто? – одиничний індивід.

Що? – усне мовлення, що включає інтонацію, мелодику і невербалку.

Канал? – аудіо, латентно – відео, технічні засоби.

Кому? – одиничному індивіду; групі, спільноті.

Ефект? – реалізація власних переконань, відносин і цілей.

Види усної комунікації

1. Невербальна (знаки).

2. Вербальна (слова).

3. Образна.

Протиріччя усної комунікації як підстава для подальшого розвитку

Ефект (зворотний зв'язок і створення нового) складний у досягненні у зв'язку з просторовою і тимчасовою обмеженістю усної взаємодії, а також однозначністю змісту повідомлення.

Письмова комунікація – протилежна усній форма комунікації, у якій зв'язок здійснюється візуально (за допомогою букв), така комунікація спрямована на визначення загальнозначущого сенсу, зафіксованого в тексті.

Специфіка письмової комунікації (за Лассвелом)

S – M – C – R – E

Хто? – одиничний індивід як представник групи або спільноти.

Що? – слово, речення, текст.

Канал? – відео, технічні засоби.

Кому? – одиничному індивіду, групі, спільноті.

Ефект? – фіксація загальнозначущого змісту повідомлення.

Види письмової комунікації

1. Особистісна (автокомунікація).

2. Міжособистісна комунікація.

3. Масова комунікація.

Протиріччя письмової комунікації як підстава для подальшого розвитку

Ефект (зворотний зв'язок і створення нового) досяжний, але ускладнений

у зв'язку зі статичністю текстового повідомлення.

Електронна комунікація – узагальнююча форма комунікації, що здійснюється за допомогою бінарної опозиції (біт) як одиниці виміру інформації, переданої медіазасобами, та фіксує значення, реалізоване у визначеності знака, на відміну від сигналу (звук або буква).

Специфіка електронної комунікації (за Лассвелом)

S – M – C – R – E

Хто? – одиничний індивід, група або співтовариство (маса).

Що? – звук / буква – біт.

Канал? – аудіо / відео; медіазасоби;

Кому? – одиничному індивіду; групі, спільноті (масі).

Ефект? – створення соціальної реальності як взаємодії індивідуальної і суспільної свідомості.

Види електронної комунікації

1. Преса / радіо / кіно.
2. Телебачення.
3. Інтернет.

Протиріччя електронної комунікації як підстава для подальшого розвитку

Ефект (зворотний зв'язок і створення нового) максимальний: постійна взаємодія і оновлення в повідомленні, а віртуальна реальність гіпертексту в ситуації ентропії постійно прагне до організації та впорядкування в свідомості кожної людини.

Основні поняття теми 7

Комунікація; соціальна комунікація; спілкування; інформація; основні види соціальної комунікації: усна, письмова, електронна.

Творче завдання

Обговорення *проблеми «Теорія комунікації»* на основі перегляду кінофільму *«Довершеність»* з подальшим написанням текстових та аудіовізуальних есе.

2 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною частиною навчального процесу і основою пізнавальної діяльності студента. Метою методичних рекомендацій є конкретизація самостійної роботи студента для всебічного підвищення рівня знань, раціоналізації процесів підготовки, виконання і захисту самостійної

роботи, єдності навчання і науково-дослідної роботи.

Самостійна та індивідуальна робота студентів з дисципліни «*Філософія*» організовується за такими формами:

1. Конспектування та вивчення питань, що виносяться викладачем на самостійне опрацювання;
2. Написання словників понять з основних понять курсу в текстовій або електронній формі;
3. Підготовка індивідуальної наукової роботи – електронної презентації та аудіовізуального есе на задану викладачем тему.

Зазначені форми самостійної роботи є обов'язковими для виконання усіма студентами. Виконання самостійної та індивідуальної роботи здійснюється відповідно до планів робочої програми. Викладач спрямовує і контролює самостійну та індивідуальну роботу студента, надає консультації з питань, що виникають. Крім того, учбовий матеріал закріплюється у творчих завданнях, де основні питання учбового курсу подаються в образній формі в процесі обговорення класичних та сучасних кінострічок, запропонованих викладачем. На основі цього здобувачі освіти творчо адаптують кіноматеріал у текстові та аудіовізуальні есе, що зараховуються як самостійні завдання. Науково-дослідне завдання є вибіркоким видом самостійної роботи та має навчально-дослідницький характер. Виконується у процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни, передбачає проведення науково-дослідної та аналітичної роботи за окремими темами навчальної дисципліни та оформлення її результатів у вигляді тез та аудіовізуального есе.

При підготовці презентацій та написанні словників понять і контрольних робіт студент розвиває навички роботи за окремими темами навчальної дисципліни та оформлення її результатів у текстовому та електронному вигляді.

Презентація повинна складатися з 10–15 слайдів, що вміщують вступ, основну частину та висновок. Текстовий матеріал презентації повинен бути поданий у формі тез та супроводжуватися візуалізацією поданого матеріалу. У вступі треба визначити основну проблему презентації та показати її місце в контексті питань, що розглядаються на заняттях. В основній частині послідовно та достовірно розкривається зміст доповіді. Висновок вміщує підсумок проблеми, що обговорюється, та напрямки подальшого вивчення певної теми.

Студент закріплює навички роботи з науковою літературою, здібності узагальнення матеріалу на основі вивчення різних джерел, уміння чітко викладати свої думки у текстовій та аудіовізуальній формі, а під час його захисту набуває навичок публічних виступів. Виконання науково-дослідного та творчого завдання є одним із важливих засобів підвищення якості підготовки

майбутніх спеціалістів, які здатні застосовувати на практиці теоретичні знання, вміння та навички з цієї навчальної дисципліни.

3 ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Предмет і метод філософського дослідження (історико-логічний екскурс) (ПРЕЗЕНТАЦІЯ).

2. Визначення поняття «історія філософії» (ПРЕЗЕНТАЦІЯ).

3. Проблема пізнання в історії філософії (ПРЕЗЕНТАЦІЯ).

4. Проблема свідомості та самосвідомості в філософії ХХ–ХХІ ст. (ПРЕЗЕНТАЦІЯ).

5. Основні етапи розвитку поняття «буття» в історії філософії (ПРЕЗЕНТАЦІЯ).

6. Основні філософські категорії (СЛОВНИК ПОНЯТТЬ, МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТАБЛИЦЕЮ, ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ):

теорія пізнання; пізнання; об'єкт, суб'єкт, предмет пізнання; істина; теоретичне пізнання (свідомість); практичне пізнання (самосвідомість); узагальнююче (розум); чуттєвість; сприйняття; розсуд; прагнення / споживання; двобій / визнання; загальна самосвідомість; мистецтво, релігія, наука, філософія як форми розумного пізнання; логіка; буття; якість; кількість; міра; сутність; основа; явище; дійсність; поняття; одиничне; загальне; особливе; суб'єктивне поняття; судження; основні види суджень; умовивід; основні види умовиводів; діалог; об'єктивне поняття; основні види зв'язку об'єктів у системі (механічній; хіміко-біологічній; соціально-психологічній); ідея; життя; пізнання; теорія; практика; загальний метод.

7. Основні види суджень та умовиводів (МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТАБЛИЦЕЮ, ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ).

8. Історико-філософське визначення понять «людина», «культура», «суспільство» (ПРЕЗЕНТАЦІЯ).

9. Філософські аспекти техніки та технології в інформаційному суспільстві (ПРЕЗЕНТАЦІЯ, ЕСЕ).

10. Основні види комунікативної взаємодії: усна, письмова та електронна (ПРЕЗЕНТАЦІЯ, ЕСЕ).

4 РЕКОМЕНДАЦІ ДО ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Надані *тестові завдання* необхідні для здійснення контролю отриманих знань. Зазвичай тестова форма перевірки знання співвідноситься з чіткістю та одноманітністю визначення і застосовується в точних науках, які пов'язані з вивченням чуттєво даної природної реальності. Методика тестування знаходить розробку у практичній психології та інформатиці, де її застосовують для тестування комп'ютерних програм.

Складністю при застосуванні тестів у гуманітарних науках є загальне уявлення про їх «неточності», яке засновано на розмаїтті і протиріччях визначення специфічного предмету дослідження: «людина–культура–суспільство». Протилежна реальності природи, «віртуальна» система життєвого світу людини не може фіксуватися у визначеному фізичному просторі. Вона пов'язана з процесуальністю часу, що має дійсний характер і знаходить суттєве та необхідне у єдності протилежностей. Крім того, специфічний характер має відповідний означеному предмету метод дослідження, що передбачає діалектичне виявлення протилежностей явища, яке ми вивчаємо.

Ще більш недоцільним вважалось використання тестування в філософії, де головним принципом є розуміння істини не як визначеного результату, а як процесу визначення, що перебуває у постійному розвитку.

Вирішення цього протиріччя можливе виходячи з концептуального принципу самої філософії – відповідності предмета методу дослідження. У тестуванні це знаходить висвітлення в співвіднесенні змісту та форми побудови завдань, їх послідовності і взаємозв'язку. Це дозволяє подолати головний недолік, який є притаманним тестовій системі – формалізм та суб'єктивність. Таким чином, навчальному процесу буде надано об'єктивність результату та самостійність його досягнення.

Застосування методології філософського визначення як основи для побудови тестових завдань дозволить перейти від випадкового та суб'єктивного визначення, що страждає однобічністю і абстрактністю, до конкретного розуміння.

Таким чином, тестові завдання з філософії, на відміну від аналогічних у природничих науках та психології, передбачають не тільки перевірку сукупності «наявного» і «фактичного» знання про предмет у супроводі з посиленнями на специфіку його сприйняття особою, яку тестують, але й зважає на засвоєння методу філософського узагальнення, яке передбачає універсальний принцип визначення поняття вивченого предмету. Це робить можливим застосування цього методичного принципу для перевірки засвоєння матеріалу різних навчальних дисциплін.

До того ж, ті, хто проходить тестування, набувають навички розуміння цілісного філософського визначення, яке закріплює на практиці загальнотеоретичні знання методології наукового дослідження, що необхідно не тільки для теоретичних пошуків, але дає можливість оптимізувати процес застосування власних знань на виробництві, де необхідно чітко визначати завдання і контролювати власні дії у процесі визначення результату.

Пояснюючи методику застосування і виконання запропонованих тестових завдань, необхідно акцентувати увагу на основних рівнях філософського дослідження, що лежать в основі такої методики:

1. Розумовий аналіз, що передбачає визначення ідеальної основи, яка є суттєвою та значущою для багатоманітних якостей того чи іншого явища, що може бути виражене категоричним судженням, яке надає наукове визначення необхідної сутності.

2. Діалектичний синтез виявляє протилежності, з яких складається досліджуване явище, необхідної для визначення узагальнюючої субстанціональної основи. Логічним вираженням цього моменту визначення поняття є диз'юнктивне судження як виявлення основних видів вказаного роду.

3. Спекулятивне узагальнення, яке передбачає співвіднесення досліджуваного одиничного явища в його особливості виду з повнотою розкриття сутності такого роду, тим самим – визначення його істинності і дійсності. Логічним вираженням цього ступеню є аподиктичне судження, яке реалізує три основних моменти поняття: одиничне, особливе і всезагальне.

Вказані три ступені філософського визначення надають формальну та змістовну послідовність будови тестових завдань, що передбачає потрійний розподіл кожного питання, де кожне наступне питання є розвитком попереднього, у підсумку – досягає повноти визначення поняття. Крім того, правильність відповіді пов'язана з розумінням суті логічних форм і вмінням їх самостійно визначати.

Кредитно-модульна система розрахована на проведення трьох модульних контрольних робіт. Підготовка до модульних робіт міститься у написанні термінологічного словника, що включає визначення основних понять, які вивчають, обговоренню яких присвячені практичні заняття, конспектування першоджерел, спрямоване на засвоєння філософських категорій і методу їх визначення.

Специфіка міститься у системі оцінювання результатів тестування, що будується за вказаними вище принципами, яке пов'язане із сутнісним відторгненням чисто кількісного підходу в логіко-понятійній методології навчального процесу. Запропонована схема ґрунтується на різному оцінюванні

визначених рівнів відповідей. Перше за порядком питання передбачає вибір найбільш чіткого наукового визначення вказаного поняття і відповідає задовільній оцінці за наявності правильної відповіді. Друге питання передбачає виявлення протилежностей, з яких складається цільність досліджуваного явища, і відповідає оцінці «добре». Третій рівень передбачає самостійне співвіднесення досліджуваного одиничного явища у його видовому уособленні з повнотою розкриття суті визначеного роду, тобто є визначенням його істинності, що оцінюється на «відмінно». Додатковим і підсумовуючим є блок завдань із соціальної філософії, який вимагає повністю самостійного визначення основних понять цієї дисципліни за таблицею видів суджень та умовиводів, тобто має творчу спрямованість і дозволяє перевірити та підтвердити об'єктивність результатів.

5 ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Змістовий модуль 1 Історія філософії

Тема 1 Філософія як наука

1. *Виберіть судження, яке найточніше визначає поняття «наука»:*

- а) система теоретичних положень та знань про оточуючий світ;
- б) особливий вид пізнання, спрямований на вироблення об'єктивних, системно організованих і обґрунтованих знань про світ;
- в) система пізнання законів, які впливають з практики, на неї спрямовані і нею ж перевірені.

2. *Вкажіть протилежні форми, з яких складається наукове пізнання:*

- а) гуманітарні і точні;
- б) природничі і гуманітарні;
- в) теоретичні і прикладні.

3. *Вкажіть загальну основу, що поєднує протилежності наукового пізнання, вказані у 2-му питанні:*

- а) суб'єкт пізнання;
- б) метод пізнання;

в) закон, який визначає реальність, що досліджується.

4. *Вкажіть найточніше визначення поняття «світогляд»:*

а) система суспільно-політичних, економічних, моральних, релігійних, філософських, художніх уявлень, переконань, ідеалів про суспільство, природу, відносини між людьми;

б) соціальне «ядро» особистості, яке обумовлює її цілісність, відповідальність, раціональну і адекватну орієнтацію в громаді;

в) система поглядів на світ у цілому, що визначає місце людини у світі та формує її особистісні структури.

5. *Дайте визначення протилежних форм дослідження цілісності світу:*

а) міфологія і філософія;

б) мистецтво та релігія;

в) повсякденне і наукове знання.

6. *Вкажіть загальну основу, яка поєднує протилежності дослідження світу, вказані у 5-му питанні:*

а) поняття;

б) відчуття;

в) думка.

7. *Оберіть судження, яке найбільш чітко визначає поняття «філософія»:*

а) наука, яка вивчає всезагальні закони, що поєднують буття та мислення;

б) система знань про найзагальніші закони, причини та принципи;

в) теоретична форма світогляду.

8. *Визначте протилежні складові, узагальнені в предметі філософського дослідження:*

а) суб'єкт та об'єкт пізнання;

б) людина і світ;

в) буття і мислення.

9. *Вкажіть загальну основу, яка поєднує протилежності, вказані у 8-му питанні:*

а) людина;

- б) загальний закон;
- в) пізнання.

Тема 2 Основні етапи розвитку філософії

1. *Оберіть судження, яке найточніше визначає поняття «історія філософії»:*

- а) філософська дисципліна, предметом якої є процес виникнення і розвитку філософського знання;
- б) розділ філософії, присвячений дослідженню історичних форм становлення методу філософського пізнання;
- в) сукупність поглядів різних філософів на світ і людину.

2. *Оберіть протилежні складові, що узагальнюються в історії філософії:*

- а) істина і думка;
- б) суб'єктивність філософських роздумів та об'єктивність методу філософського дослідження;
- в) рухливість історичного процесу і сталість загального закону.

3. *Вкажіть загальну основу, яка поєднує протилежності, згадані у 2-му питанні:*

- а) мислення;
- б) теорія;
- в) історія.

4. *Оберіть судження, яке найточніше визначає поняття «філософія історії»:*

- а) розділ філософії, що досліджує фундаментальні закономірності історичного процесу;
- б) концепція у складі філософського знання, націлена на осмислення історичного процесу та аналіз методологічних проблем історичного пізнання;
- в) філософське тлумачення і оцінка історії.

5. *Вкажіть протилежні складові, узагальнені в філософії історії:*

- а) еволюція та революція;
- б) предметно-історична реальність і духовні цінності;
- в) історична особистість і народні маси.

6. *Вкажіть загальну основу, яка поєднує такі протилежності:*

- а) історичний процес;
- б) думка;
- в) дослідження історика.

7. *Оберіть судження, що найточніше визначає основну проблему першого періоду в становленні методу філософського дослідження:*

- а) з чого виникли світ та людина;
- б) проблема людини;
- в) першопричина буття.

8. *Визначте протилежні етапи і напрями у вирішенні основної проблеми першого періоду в становленні методу філософського дослідження:*

- а) натурфілософія – софісти і Сократ;
- б) матеріалізм та ідеалізм;
- в) класична та еліно-римська філософія.

9. *Вкажіть кінцевий етап, узагальнюючий вказані вище протилежні напрями в опануванні основної проблеми першого періоду:*

- а) мілетська школа;
- б) класична філософія Стародавньої Греції;
- в) еліно-римська філософія.

10. *Оберіть судження, що найточніше визначає основну проблему другого періоду в становленні методу філософського дослідження:*

- а) віра та знання;
- б) Бог і людина;
- в) визначення ідеальної сутності світу.

11. *Визначте протилежні етапи і напрями у вирішенні основної проблеми другого періоду в становленні методу філософського дослідження:*

- а) філософія Середніх віків та Відродження;
- б) апологетика і патристика;
- в) реалізм і номіналізм.

12. *Вкажіть кінцевий етап, узагальнюючий вказані вище протилежні напрями в опануванні основної проблеми другого періоду:*

- а) відродження;
- б) філософія Нового часу;
- в) схоластика.

13. *Оберіть судження, яке найточніше визначає основну проблему третього періоду в становленні методу філософського дослідження:*

- а) людина й суспільство;
- б) теорія пізнання;
- в) основні проблеми історичного процесу.

14. *Вкажіть авторів протилежних філософських концепцій, які вирішують основну проблему згаданого періоду:*

- а) Кант та Гегель;
- б) Фіхте і Шеллінг;
- в) Шеллінг і Гегель.

15. *Оберіть автора філософської системи, яка узагальнює вказані вище протилежності:*

- А) Гегель;
- Б) Кант;
- В) Шеллінг.

16. *Визначити основну проблему сучасної філософської рефлексії:*

- а) проблема людини;
- б) свідомість та підсвідомість;
- в) проблема ірраціонального.

Змістовий модуль 2 Онтологія. Гносеологія

Тема 3 Основний зміст пізнавальної діяльності

1. *З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «пізнання»:*

- а) творча діяльність суб'єкта, орієнтована на отримання достовірних

знань про оточуючий світ;

б) взаємодія суб'єкта та об'єкта пізнання;

в) визначення суті реальності, що вивчається, результатом чого є виведення закономірності, яка її визначає.

2. Побудуйте диз'юнктивне судження щодо поняття «*пізнання*» (вказіть протилежні складові та їх загальну основу).

3. Вкажіть найбільш розвинуту (істинну) форму поняття «*пізнання*» (побудуйте аподиктичне судження).

Тема 4 Проблема генези свідомості

1. З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «*свідомість*»:

а) найважливіший системний компонент людської психіки;

б) перший ступінь розвитку пізнання, що передбачає як об'єкт дослідження реальність предмету, яка має одиничний характер;

в) функція мозку, яка відображає об'єктивність світу і є необхідним компонентом предметно-практичної діяльності людини.

2. Побудувати диз'юнктивне судження (вказіть протилежну складову та їх загальну основу) відносно поняття «*свідомість*».

3. Вкажіть найбільш розвинуту (істинну) форму поняття «*свідомість*» (побудуйте аподиктичне судження).

4. З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «*самосвідомість*»:

а) протилежність усвідомлення зовнішнього світу;

б) переживання людиною єдності та специфічності «Я» як автономної сутності, наділеної думками, почуттями, бажаннями, дієспроможністю;

в) другий ступінь пізнання, яка передбачає як об'єкт дослідження саму свідомість, що має ідеальний та особливий характер.

5. Побудувати диз'юнктивне судження (вказіть протилежні складові

та їх загальну основу) щодо поняття «самосвідомість».

6. Вкажіть найбільш розвинуту (істинну) форму визначення «самосвідомості» (побудуйте аподиктичне судження).

7. З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «розум»:

а) третій ступінь пізнання, який передбачає як об'єкт дослідження всезагальність закону;

б) спроможність людського духу, спрямована на пізнання цінностей, універсальний зв'язок речей та усіх явищ, на цілеспрямовану діяльність в середині такого зв'язку;

в) протилежність розсуду, спрямованого на причинне, дискурсивне пізнання.

8. Побудуйте диз'юнктивне судження (вказіть протилежні складові та їх загальну основу) відносно поняття «розум».

9. Вкажіть найрозвинутішу (істинну) форму поняття «розум» (побудуйте аподиктичне судження).

Тема 5 Онтологія як філософське вчення

1. З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «буття»:

а) філософська категорія, яка визначає реальність у її різноманітних проявах;

б) сукупність усього, що існує;

в) поняття, яке визначає основу існування.

2. Побудуйте диз'юнктивне судження (вказіть протилежні складові і їх загальну основу) щодо поняття «буття».

3. Вкажіть найбільш розвинуту (істинну) форму поняття «буття» (побудуйте аподиктичне судження).

4. З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «сутність».

5. Побудуйте диз'юнктивне судження (вказіть протилежні складові і їх загальну основу) щодо поняття «сутність».

6. Вкажіть найбільш розвинуту істинну форму поняття «сутність» (побудуйте аподиктичне судження).

7. З наданих суджень оберіть категоричне судження (наукове визначення) щодо поняття «поняття»:

а) одна з логічних форм мислення на протилежність судженню та умовиводу;

б) ідеальна основа дійсності та пізнання усього сутнього й існуючого, що передбачає тотожність трьох моментів у визначенні предмету;

в) форма думки, яка узагальнено відображає предмети та явища за допомогою фіксації їх властивостей.

8. Побудуйте диз'юнктивне судження (вказіть протилежні складові і їх загальну основу) щодо поняття «поняття».

9. Вкажіть найбільш розвинуту істинну форму поняття «поняття» (побудуйте аподиктичне судження).

Тема 6 Основні питання соціальної філософії

Побудуйте категоричне, диз'юнктивне та аподиктичне судження щодо понять: людина, індивід, індивідуальність, особистість, культура, суспільство, політика, держава, цінності, комунікація.

ДОДАТОК А

Основні види пізнання

Свідомість	Самосвідомість	Розум
чуттєвість	прагнення (споживання)	мистецтво (<i>споглядання</i>)
сприйняття	визнання /двобій (любов)	релігія (<i>уявлення</i>)
розсуд	загальна самосвідомість (гра)	філософія (<i>поняття</i>)

ДОДАТОК Б

Основні філософські категорії

Буття	Сутність	Поняття
якість	<i>сутність</i> тотожність відмінність основа	<i>суб'єктивне поняття</i> судження умовивід
кількість	<i>явище</i> зміст форма співвідношення	<i>об'єктивне поняття</i> механізм хімізм мета
міра	<i>дійсність</i> можливість випадковість необхідність	<i>ідея</i> життя пізнання метод

ДОДАТОК В

Безпосередні судження	Рефлексивні судження	Судження необхідності	Судження поняття
позитивні S – випадковий P	сингулярні одиничний S–P	категоричні S – необхідний P	асерторичні S – необхідний P за умовою P(1)!
негативні S не випадковий P	партикулярні деякі. S–P	гіпотетичні якщо S, то – P якщо P, то S	проблематичні якщо P, за умовою P(1), то S?
безкінечні S не зовсім P	універсальні усякі S – P	диз'юнктивні S – або P(1), або P(2), P(3)	аподиктичні P, за умовою P(1), – S..

ДОДАТОК Г

	Умовиводи наочного буття один. – особ. – загальн.	Умовиводи рефлексії загальн. – один. – особ.	Умовиводи необхідності особ. – загальн. – один.
Σ	1-а фігура силогізму M – P S – M	умовивід спільності усякий M – P S – M	категоричний умовивід S необхідний – P необхідний – P
	S – P	S – P	необхідний – S
$[$	2-а фігура силогізму M – P M – S	індуктивний умовивід особ. S – од.- загальн. P до нескінченності	проблематичний умовивід якщо – S, то P S єсть
	деякі S – P		Отже – P
$]$	3-я фігура силогізму P – M S не – M	умовивід аналогії: один. M – P S – один. M	диз'юнктивний умовивід S – P(1), или P(2) Але S — P(1)
	S не – P	S – P	S не – P(2)

ДОДАТОК Д
Основні види цінностей

Фізичні потреби <i>одиничні</i> <i>безпосередні</i> <i>матеріальні</i>	Соціопсихологічні потреби <i>особливі</i> <i>опосередковані</i> <i>ідеальні</i>	Духовні цінності <i>всезагальні</i> <i>трасцендентальні</i>
вітальні	індивідуальні	естетичні
інтелектуальні	ментальні	етичні/епістемологічні
екзистенціальні	загальнолюдські	ідеологічні

ДОДАТОК Е
Основні види соціальної комунікації

Усна <i>(звук)</i>	Письмова <i>(буква)</i>	Електронна <i>(біт)</i>
невербальна	особистісна (аутокомунікація)	преса / радіо / кіно
вербальна	міжособистісна	телебачення
образна	масова	Інтернет

Електронне навчальне видання

Методичні рекомендації
до проведення практичних занять
та організації самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ФІЛОСОФІЯ»

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної і заочної форм навчання всіх спеціальностей)*

Укладач **КУНДЕНКО** Яна Миколаївна

Відповідальний за випуск *В. В. Корженко*

Редактор *М. О. Гаман*

Комп'ютерне верстання *Я. М. Кунденко*

План 2024, поз. 335М

Підп. до друку 16.05.2024. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 2,6.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: office@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.